

Žena na tipično "muškom" radnom mjestu

Hlača, Petra

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:942563>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-01**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet u Rijeci
Odsjek za kulturalne studije

Petra Hlača

JMBAG: 0009071735

DIPLOMSKI RAD:

ŽENSKI RAD NA NE-TIPIČNO ŽENSKOM RADNOM MJESTU

Mentorica: Doc.dr.sc. Sanja Puljar d'Alessio

U Rijeci,

Rujan, 2020.

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet u Rijeci
Odsjek za kulturalne studije
Petra Hlača

DIPLOMSKI RAD:
ŽENSKI RAD NA NE-TIPIČNO ŽENSKOM RADNOM MJESTU

Mentorica: Doc.dr.sc. Sanja Puljar d'Alessio

U Rijeci,
Rujan, 2020

SADRŽAJ:

1. SAŽETAK.....	4
2. UVOD.....	6
3. FILM „RADiONA“.....	7
3.1. Sfere rada.....	8
4. IDENTITET KAO KONSTRUKT I PROBLEM RODNE BINARNOSTI.....	10
5. ŽENA NA TIPIČNO MUŠKOM RADNOM MJESTU (ANALIZA INTERVJUA IZ FILMA ”RADiONA”).....	12
5.1. “Muški” i “ženski” poslovi.....	13
5.2. Biti žena automehaničarka.....	18
5.3. Igranje ženske uloge.....	20
5.4. Čini li jedna lasta proljeće ili nas samo zavarava?.....	22
6. ROD, RAD I RODNA SEGREGACIJA ZANIMANJA.....	23
6.1. Uloge u društvu.....	24
7. ZAKLJUČAK.....	24
8. LITERATURA.....	28
9. PRILOZI.....	30

1. SAŽETAK:

Baza ovog diplomskog rada jest kratki dokumentarni film naziva "RADiONA" koji se bavi problematikom rada i žene te analizira četiri različite žene iz različite poslovne sfere (sfera neplaćenog ženskog rada, sfera rada žene na rukovodećem položaju, te sfere rada žene na tipično "ženskom" te tipično "muškom" radnom mjestu- koja čini temelj moje analize). U našem društvu i kulturi prilično je jasno određeno kojim bi se poslovima trebale baviti žene, a kojim muškarci. Osnovno problemsko pitanje rada jest zbog čega dolazi do takve segregacije, kao i načini kako se odvija igranje "uloga" muškog i ženskog roda, kao i ukazivanje na performativnost roda. Cilj rada jest kroz analizu intervjuja sa ženom automehaničarkom koja je jedna od sudionica u filmu "RADiONA", ukazati na načine na koji se stvaraju stereotipi o rodu te dokazati kako kategorije maskuliniteta i feminiteta nisu prirodno dane niti samorazumljive, već naučene i usađene odgojem, kulturom, državnim aparatima, medijima, religijom, umjetnošću i ostalim silnicama koje tvore naš svijet kao takav i pritom utječu na pojedince u svakom segmentu, pa tako i u odabiru karijere o čemu ću najviše govoriti u ovom radu.

Ključne riječi: *rad, rod, spol, performativnost, rodne uloge, segregacija zanimanja, maskulinitet, feminitet*

ABSTRACT:

The basis of this thesis is a short documentary called "RADiONA" which analyses the problematic link between labor and women. The core of the thesis are four different women from four different business spheres (the sphere of unpaid women's work, the sphere of women's work in a managerial positions, and the sphere of women's work in a typically "female" and the typically "male" workplace- which, as i said, forms the basis of my analysis). In our society and culture, it is quite clear which jobs women should do and which jobs men should do and it is often viewed as „common sense“. The basic problematic issue of the work is why such segregation occurs, and also, the ways in which the playing of the

"role" of the masculine and feminine gender takes place. The aim of this paper is to analyze interviews with a female car mechanic who is one of the participants in the film "RADIONA", and to point out the ways in which stereotypes about gender are created. I tried to prove that the categories of masculinity and femininity are not naturally given or self-evident, but learned and instilled by education, culture, state apparatus, media, religion, arts and other forces that form our world as such and at the same time influence individuals in every segment, including career choice, which I will talk about the most in this paper.

Key words: *labour, gender, gender roles, sex, performativity, masculinity, femininity, labour segregation*

2. UVOD

Ovaj diplomski rad jest teorijsko-tekstualni nastavak na već snimljeni dokumentarni film – „RADiONA“ koji se u srži bavi problematikom žene i rada. Fokus filma su četiri žene koje predstavljaju četiri sfere rada; neplaćeni ženski rad, rad na mjestu koji je tipično „ženski“, rad na mjestu koje je tipično „muško“, te ženski rad na rukovodećoj poziciji. Dakle, moglo bi se reći kako se i „RADiONA“ kao dokumentarni film, i kao teorijski, odnosno pisani dio bave s dvjema velikim i kompleksnim sferama – rodom/spolom i radom, kao i njihovom povezanošću i međudjelovanjem. Iako se na prvu čini da je rodu i definiciji roda lako pristupiti te ga lako objasniti, vodeći se normativnim mnijenjem o muškom i ženskom spolu, te muškom i ženskom rodu, gdje bi rod i spol trebali stajati jedan uz drugoga (osoba sa ženskim spolnim organom koja se klasificira kao žena i obrnuto), no poznata rečenica Simone de Beauvoir „Ženom se ne rađa, ženom se postaje“ (de Beauvoir, 1949), ukazuje na to da je rod konstruktivan, nešto što se uči, nešto što u vrlo većoj mjeri određuje kultura, naše konvencije, norme, literatura, umjetnost, književnost, tradicije i običaji nego sama biologija. Ona ukazuje na to da rod u principu označava igranje uloga koje nisu prirodne i samorazumljive, već naučene. To što su žene generalno percipirane kao nježne, pažljive, krhke, brižne, emocionalne, slabe, senzualne ili pristojne jest rezultat stvaranja kakve bi žene trebale biti, a ne kakve jesu, a one shodno tome, svoju ulogu uče od prvoga dana rođenja. Djevojčicama se kupuju roze stvari, a dječacima plave, djevojčicama se u ruke daju lutke, dječacima akcijske figure, za djevojčice se neprimjerenim smatra da budu neuredne i prljave, dok je za dječake to prihvatljivo i „razumljivo“. Tijekom odrastanja se te razlike manifestiraju sve više i više do te mjere da distinkcija između muškaraca i žena uistinu postane percipirana kao prirodno dana i esencijalna bez potrebe za preispitivanjem. U tom smjeru se kreće i srž ovog diplomskog rada. Naime, moj fokus jest rad žene na ne tipično ženskom radnom mjestu, odnosno, rad na mjestu koje je normativno „rezervirano“ za muškarce. Pitanje koje želim postaviti jest na koji način i koliko norme i konvencije po pitanju roda i spola utječu na odabir karijere, načina života, kao i samog odabira karijernog puta te se osvrnuti na problematiku segregacije poslova. Osnovni fokus ovog diplomskog rada jest jedna od četiri sugovornice iz filma „RADiONA“; ženu koja radi na mjestu koje je inače vrlo tipično muško radno mjesto – u automehaničarskoj radnji, te se pozabaviti pitanjem seksizma te stereotipa, kao i življenim, konkretnim iskustvom žene koja je podijelila svoja ugodna, ali i neugodna iskustva s kojima se susretala na svom poslovnom putu, kao i

njen stav i odnos prema svom poslu, okolini i predrasudama s kojima se nerijetko susretala, te s kojima se i dan danas susreće.

U prvom dijelu ovog rada bit će predstavljen i kratko analiziran film „RADiONA“ koji jest temelj ovog diplomskog, nakon čega će slijediti osvrt na razgovor s jednom od sugovornica iz filma kroz čiju ću analizu govoriti o seksizmu i stereotipima, kao i o normama i konvencijama koje stvaraju našu percepciju o rodu i spolu, kao i o podjeli rodnih uloga, i shodno tome i poslova.

3. FILM „RADiONA“

RADiONA jest kratki dokumentarni film snimljen u svrhu diplomskog rada na odsjeku za kulturalne studije na filozofskom fakultetu u Rijeci. Film je snimljen od strane četiri studentice kulturalnih studija na filozofskom fakultetu u Rijeci - Milene Pačić, Antonele Glavić, Lee Sečen te Petre Hlača, uz pomoć mentora i mentorica- Sanje Puljar d'Alessio, Brigitte Miloš te Borisa Ružića. Film je nastao krajem akademske godine 2018./2019. te se bavi pitanjem problematike rada i žene kroz mikro-kvalitativni pristup intervjuja četiri različite žene iz četiri različite sfere, dobi, lokacije i načina života. Razlog zbog kojeg smo svoj diplomski rad odlučile djelom napraviti i u vizualnom, odnosno filmskom obliku jest taj što smo htjele postići dozu intimnosti i stvarnosti; gledajući četiti žene koje govore o svojim životnim putevima i karijerama daleko je snažnije no što bi sama interpretacija i analiza njihovih intervjuja bila. Pomoću vizualnog prikaza i snimaka intervjuja cilj je bio približiti sugovornice svakom gledatelju te doći do faze poistovjećivanja s njima bez obzira na to da li netko vodi život sličan njima, ima slične probleme kao one ili se jednostavno sebe kao osobu ili nekoga koga poznaje na neki način prepoznaje u njihovim isповijestima. U knjizi „Rethinking visual anthropology“ autori Banks i Morphy (1999:2) navode kako je u vizualnoj antropologiji važan cijeli proces, od snimanja, montiranja sve do analize i interpretacije, tako je i nama cjeloukupni proces stvaranja filma dao mnogo širu sliku i prostor za promišljanje pa tako i analizu koja se tiče problematike rada i žene. Sama antropologija kao disciplina jest reprezentacijski proces (Banks, Morphy, 1999:2). Odnosi se na prikaz neke kulture ili fenomena, međutim, ono što odvaja vizualnu antropologiju i prikazivanje kulture ili

fenomena (u slučaju „RADiONE“ žene i njihov odnos prema radu) jest veća mogućnost subjektivne analize kod recipijenta. Za razliku od pisane analize u kojoj se činjenice koje je autor subjektivno doživio i interpretirao često prenose na druge, kroz vizualni oblik svaka osoba ima slobodu i mogućnost da ipak drugačije interpretira neku rečenicu, misao, pa čak i gestu; stoga je snimanje sugovornica, kao i njihov prikaz u obliku videa postao dio mojeg (odnosno našeg) diplomskog rada. Promatranje njihovih gesti, mimika, tona, načina na koji odgovaraju na pojedina pitanja, kao i sama energija koju svaka od njih nosi jest nemoguće dočarati na bilo kakav drugačiji način. Također, smatram da izgovorene, a ne interpretirane ili parafrazirane riječi imaju mnogo veću snagu i ostavljaju mnogo veći dojam na gledatelja, pogotovo ako su, kao što je u slučaju ovog filma, autentične. Činjenica da osim samih pitanja nismo imale ideju kako će sam film na kraju ispasti, kakve ćemo odgovore od sugovornica dobiti, uvelike govore o autentičnosti filma i nepredvidljivosti u početku (budući da nismo imale ideju s kakvim ćemo materijalom na kraju raspolagati). Peter Lozio u eseju „First exits from observational realism: narrative experiments in recent ethnographic films“ (1999.) navodi kako *„umjetnost ne bi trebala biti predvidljiva, već bi nas trebala iznenaditi te bi umjesto predvidljivosti važnije trebale biti aluzije, metafore te reprezentacijski oblici“* Dakle, film je fokusiran individue koje govore o svojim iskustvima, problema, teškoćama ali i ispunjenju koje im je njihova karijera donijela. Četiri sugovornice predstavljaju četiri različita tipa posla na kojima se žena može naći (što naravno ne govori to da ne postoji više sfera posla od ove četiri navedene, već su za ovaj dokumentarni film one bile u fokusu):

- a) žena na tipično ženskom radnom mjestu
- b) žena na tipično muškom poslu
- c) žena na rukovodećem položaju
- d) domaćica (neplaćeni ženski rad)

3.1. SFERE RADA

Sferu tipično ženskog radnog mjesta (koju određuje činjenica da su žene te koje se većinskim dijelom bave tim vrstama posla) predstavljala je mlada djevojka koja je strukom odgojiteljica te radi u vrtiću, a pritom se i polu-profesionalno bavi modelingom za koji navodi da ga percipira kao hobi. U (našoj) kulturi žena jest/ ili bi „trebala“ biti nježna, brižna, pažljiva (što podrazumijeva sposobnost brige za kućanstvo i djecu), a s druge strane lijepa, uredna, ženstvena i senzualna (što podrazumijeva da ulazi u okvire „dobrog“ izgleda). Kao ženska osoba koja je ujedno odgojiteljica i model tvori svojevrsni arhetip „idealne“ žene koja je

ujedno i brižna i topla, ali i seksi ikona koja zadovoljava kriterije očekivanog ženskog izgleda. Iako je navela kako nije doživjela nikakva neugodna iskustva po pitanju seksizma, sfera modelinga jest direktno i vrlo konkretno povezana s objektivizacijom ženskog tijela koje postaje predmet gledanja, kao i alat za prodaju proizvoda i usluga. Osim što u jednu ruku eksploatiraju žensko tijelo mahom u svrhu prodaje/reklame, nerijetko stvaraju i nedostižni ideal ljudskog tijela; sami modeli i manekenke već moraju imati predispoziciju kako bi uopće mogli raditi takvu vrstu posla (zadovoljavajući izgled), ali čak i njih naknadno retuširaju i doraduju kako bi izgledali još bolje, ljepše, mršavije i zategnutije. Modeli te njihove fotografije postaju savršeni primjer Baudrillardove hiperrealnosti, što označava da je nešto „realnije od zbilje“ i gdje se zbilja neprestano simulira i gdje stvarnost zapravo nestaje (Baudrillard, 1967:97). Kao što je idealan primjer za hiperrealnost božićna jelka koja predstavlja savršenost koja postaje koncept sam za sebe a nemoguće ga je naći u stvarnosti, tako i tijelo modela postaje hiperrealni-nepostojeći objekt koji je istodobno nedostižan, a generalno priželjkivan.

Sferu žena koje se bave poslom koji je najčešće rezerviran za muškarce, predstavila nam je automehaničarka iz Zagreba sa svojom vlastitom radionicom. Stereotipi, raznorazne predrasude i percepcija nje kao nekompetentne za obavljanje takve vrste posla sa strane i muškaraca i žena, bio je ključ našeg razgovora s njom. Budući da je ova sfera rada temelj ovog diplomskog rada, ovaj dio ću detaljnije razraditi i analizirati u daljnjim dijelovima teksta.

Predstavnica za ženu na rukovodećem položaju, bila jest voditeljica marketinga Zapadnog Trgovačkog Centra u Rijeci. Fokus razgovora s njom i njene ispovijesti bile su brojne prepreke i poteškoće s kojima se našla na svom putu do uspjeha. Sugovornica je izravno iznijela da smatra kako su muškarci ti koji su uvelike privilegirani u poslovnom svijetu od žena. Nevezano za to da li je riječ o privatnim ili javnim tvrtkama, uvijek se javlja karakteristično pravilo da na višim levelima moći u društvu uglavnom dominiraju muškarci; što je o višoj poziciji riječ- tu je manja vjerojatnost da je na njoj ženska osoba - žene su u pravilu smještene na nižim razinama organizacija i društvene moći” (Galić, 2009: 254)“. Najčešće su muškarci ti koji su koncentrirani na najprestižnijim pozicijama unutar pojedinih djelatnosti; a to se naziva “maskulinizacija bogatstva” koja se temelji na uvjerenju da su zanimanja kojima se bave muškarci važniji i vredniji od onih kojima se bave žene (Adamović, Geiger Zeman, 2019: 128). Često spominjani termin u okvirima poteškoća u sferi karijernog napretka žene jest “stakleni strop” koji označava “nevidljive prepreke proizašle iz

složenih strukturalnih odnosa u organizacijama i ustanovama u kojima dominiraju muškarci” (Borić, 2007: 90), i koje onemogućavaju ženin napredak na karijernom polju. Osim problematike koje se tiču same karijerne sfere, javlja se i pitanje druge, ali i treće smjene, odnosno, rada nakon radnog vremena; kada ženska osoba dođe kući pa u jednoj liniji mora zadovoljiti kriterije dobre majke, kućanice i žene (u smislu čišćenja, pospremanja, brige o djeci i mužu), a u drugoj liniji mora zadovoljiti kriterije uredne i lijepe žene koja drži do sebe (u smislu depiliranja, šminkanja, stavljanja maski, pilinga itd). Ovdje se postavlja pitanje koje su zapravo granice rada? Gdje on počinje a gdje završava? Je li rad rad samo ako je plaćen?. Na to pitanje se odlično nadovezuje sugovornica koja pokriva temu neplaćenog ženskog rada; dugogodišnja domaćica koja je progovorila o svom iskustvu i viđenju tog problema. Ona je sama navela kako smatra kako domaćica često radi i više od zaposlene žene, te kako je ona ujedno i „kuharica, liječnica, odgojiteljica, majka, čistačica itd.“ Domaćica nema radno vrijeme, nigdje nije evidentirano da radi, nikada neće dobiti mirovinu - a svaki dan mnogo i naporno radi. Još veći problem leži u tome što se čišćenje i održavanje kuće, kao i briga o djeci i njihovom odgoju i danas, kada većina žena radi kao i muškarci, i dalje percipira kao normativno ženski posao i nešto što bi bez obzira na sve trebala obavljati žena, bila ona domaćica ili ne, i to je nešto što se provlači kroz sve navedene sfere rada – rodne uloge i kulturne konvencije uvelike konstruiraju naš svakodnevni život i utječu (često nesvjesno) na brojne naše odluke, pa tako i u smislu odabira karijere. U sljedećem dijelu ću se pozabaviti upravo tim stereotipnim normama te seksizmom koji često iz njih proizlazi.

4. IDENTITET KAO KONSTRUKT I PROBLEM RODNE BINARNOSTI

U našem društvu i kulturi, rod se vrlo često percipira kao nešto vrlo jednostavno, nešto što naprosto „imamo“, što „dobijemo“; te nešto što je već unaprijed determinirano našim rođenjem, odnosno biologijom (Bojanić, Miloš, 2019:18), i s obzirom na njega, naše uloge i djelovanje u društvu (kao i odabir karijere) već su unaprijed određeni, iako mi toga često nismo svjesni, a ako i jesmo, ne gledamo na to kao na problem, već kao na normu. Spol određuje kombinacija anatomskih, endokrinoloških i kromosomskih značajki, a rod određuje značajke koje kao muškarci ili žene činimo; a generalno mnijenje se odnosi na to da bi to dvoje trebalo biti međusobno povezano i neodvojivo (Bojanić, Miloš, 2019:20) (ako se netko rodi s vaginom, postoji set predodređenih načina ponašanja koja bi kroz život trebao/la slijediti s obzirom na to da je, ako se gleda na taj način, determinirano da je ženskog roda,

isto kao što postoji set predodređenih načina ponašanja i djelovanja ako se netko rodi s penisom i determinirano je da bude muškarac). Međutim, rod nije nešto što je prirodno dano, determinirano biologijom niti samorazumljivo; rod je konstrukt; ono je društveno oblikovanje biološkog spola koje je određeno shvaćanjem zadataka, djelovanja i uloga pripisanih ženama ili muškarcima u javnom i privatnom životu te je promjenjiva u vremenu i prostoru (Bojanić, Miloš, 2019:20). Činjenica da većina žena odabire karijere koje su u (našoj) kulturi percipirane kao „ženske“ (odgojiteljice, njegovateljice, učiteljice i slično) jest rezultat odigravanja uloga koje su nam unaprijed predodređene, pa žene najčešće niti ne uzimaju u obzir bavljenje poslovima kao što su automehaničarka, zidarica, inženjerka ili vodoinstalaterka. Rod jest performativni učinak kojeg pojedinac doživljava kao prirodni identitet zato što je on ono što naučimo činiti, što činimo, što ponavljamo činiti i što očekujemo od drugih da čine (Bojanić, Miloš, 2019:28-29). U istraživanju u obrazovnom kontekstu pokazalo se da „djevojke u manjoj mjeri planiraju upisati tehničke studije, a mladići društveno-humanističke te da prihvaćanje stereotipa o slabijoj talentiranosti vlastitog spola/roda u određenom području predviđa slabiju namjeru odabira studija u tom području, lošiji školski uspjeh u njemu, kao i veći strah od tog predmeta (Jugović, 2019:152). To konstruiranje roda započinje već pri samom rođenju djeteta; subjekt nije slobodan birati, već je njegov scenarij uvijek unaprijed determiniran regulatornim okvirom, a na raspolaganju ima tek nekoliko „kostima“ iz kojih može sačiniti svoj rodni stil (Bojanić, Miloš, 2019:29). U trenutku kada se dijete rodi, počinje proces „orođivanja“ djeteta kada počinje sudjelovati u praksi koja konstruira stanje stvari u svijetu za koje tvrdi da ga tek opisuje (Bojanić, Miloš, 2019:27). Muškim bebama slat će se plave čestitke, baloni i igračke, soba će se najčešće bojiti u plavo, s vremenom će se kupovati igračke koje se smatraju „muškima“- autići, kamioni, Lego kockice te će ih se učiti kako „dečki ne plaču“, dok će djevojčice dobivati roze lutkice i nakit, a učit će ih se da „djevojčice ne divljaju“, a taj će proces „orođivanja“ trajati cijeli život i konstruirat će njihov rodni identitet i rodno ponašanje koje uključuje uporabu gesti, manira, jezika, načina odijevanja i ponašanja (Adamović, Geiger Zeman, 2019:103). Djeca usvajaju svoje uloge; dječaci se ponašaju na (tipično) maskulin način zato što im takvo ponašanje donosi pozitivne reakcije okoline, dok se izbjegavaju ponašati na (tipično) feminin način jer zbog takve vrste ponašanja nailaze na neodobravanja, ismijavanja ili izbjegavanja (Jugović, 2019:141). „Na konstruiranje rodnog identiteta utječu brojne silnice; obitelj, vršnjaci, obrazovne institucije i mediji. Djeca brzo uče, upijaju, imitiraju i internaliziraju rodno prikladna ponašanja, rodne norme, rodna značenja te rodne uloge koje odgovaraju njihovu spolu (Adamović, Geiger Zeman, 2019:110). Svaki pojedinac svoje ponašanje i

reakcije prilagođava onome što se od njega očekuje; odnosno prema svom rodu, što zbog navike, što zbog osobnog zadovoljstva, a što zbog reakcije drugih (Adamović, Geiger Zeman, 2019: 111). Iako je izrazito rašireno mišljenje kako je rod nešto što je očito, samorazumljivo te „prirodno dano“. Rodna binarnost prožima svakodnevni život, a rodne kategorije se ne pripisuju samo osobama, već i stvarima, pojavama, aktivnostima, profesijama, zanimanjima, ponašanjima i objektima. Svijet promatramo kroz „rodno binarne naočale“, bez da uvidamo načine i metode na koji su oni nametnuti i konstruirani kroz kulturalne prakse. Muškarci, ograničeni društvenom ulogom u kojoj više sudjeluju u kompetitivnom svijetu rada, sporta i javnom životu, pokazuju više asertivnih ponašanja i, kao rezultat toga, percipiraju se asertivnijim od žena. S druge strane, zbog rodni uloga vezanih uz odgoj i brigu o djeci i domu, žene pokazuju više brižnosti, te su posljedično percipirane brižnijima od muškaraca“ (Lippa, 2005). Razlike između muškaraca i žena se učestalo naglašavaju, što kroz povijest, što danas; međutim, u istraživanju koje su provele Eleanor Maccoby i Carol Jacklin (1974.), utvrdile su da se razlike između žena i muškaraca javljaju u samo četiri od osamdeset područja ponašanja (Jugović, 2019:138). Tko stereotipno pleše balet, voli šminku i cipele, ružičastu boju i romantične komedije, a tko voli nogomet, akcijske filmove i pivo nije prirodno dano niti esencijalno, već naučeni konstrukt i konvencija (Adamović, Geiger Zeman, 2019:113). Ponašanja u kojima postoje razlike između žena i muškaraca su stečena iskustvom te internalizacijom kulturnih obrazaca o „normalnom“, odnosno, prihvatljivom ponašanju (Bandura, 1989). Dakle, gledanje na rodnu binarnost kao na prirodnu datost utječe na mnogobrojne sfere u društvu, pa tako i na rad te odabir zanimanja o čemu ću više govoriti u sljedećem poglavlju kroz analizu intervjua sa ženom koja je odabrala zanimanje automehaničarke.

5. ŽENA NA TIPIČNO MUŠKOM RADNOM MJESTU (ANALIZA INTERVJUA IZ FILMA "RADIONA")

5.1. "MUŠKI" I "ŽENSKI" POSLOVI

Posao automehaničara generalno je percipiran "muškim" poslom i rijetko koja žena poznaje tu sferu. No, što uopće znači "muški" ili "ženski" posao? Iako kao i u svakoj drugoj sferi postoje iznimke, u našoj kulturi dosta je jasno odijeljeno što bi predstavljalo muški, a što ženski posao. Osim vođenja samom statistikom koja na to ukazuje se učestalo pojavljuje kao

samorazumljivo i rijetko se uistinu propitkuje. Malo tko od nas zamišlja ženu vodoinstalaterku koja će nam ući u kuću s alatom i popravljati cijevi, kao što teško zamišljamo da nam muškarac u vrtiću skrbi za dijete. Ako sve svedemo na banalnu razinu sve su to samo određene radnje; vještine koje treba usavršiti i potom od njih živjeti ili jednostavno uživati u njima. Postavlja se pitanje kako su određene sfere zanimanja i usavršenih radnji ostale rezervirane za određeni spol? Zbog čega nam je toliko neobično, čudno, možda čak i „neprirodno“ vidjeti ženu automehaničarku? U istraživanju “Društveni položaj žena u Republici Hrvatskoj: žena i obitelj” (Leinert Novosel, 2018: 58-59) ispituje se poimanje o muškim i ženskim poslovima, najprije 1999. godine, a potom 2016. godine. Iako se sedamnaest godina naknadno, na spektar poslova gleda djelomično egalitarnije, još uvijek se odgoj i obrazovanje percipiraju tipično ženskim, kao i administrativno tajnički poslovi. S druge strane, direktorski i menadžerski poslovi su tipično muški (što je bio rezultat iz 1999.) sada prešli u zajednički sferu (iako žene uglavnom ostaju na razinama nižeg ili srednjeg menadžmenta i vrlo rijetko preuzimaju uloge glavnih direktora ili dolaze do najviših pozicija, tako da je u tom smislu, to još uvijek ostala sfera muške dominacije). Slična situacija je i s politikom, za koju se smatra da je prihvatljiva za oba spola, međutim muškarci su ti koji još uvijek brojevno dominiraju politikom. Iako se kroz 17 godina od prvog istraživanja dosta zamaglila razlika između muških i ženskih poslova, još uvijek se dosta jasno odjeljuju muške i ženske uloge” (Leinert Novosel, 2018:60). Prilično nam je jednostavno zamisliti cvjećarku, frizerku, kozmetičarku, pedikerku, tajnicu, učiteljicu, medicinsku sestru, odgojiteljicu, njegovateljicu, a s druge strane građevinara, stolara, zidara, automehaničara i inženjera, dok nam je vidjeti muškarca kozmetičara, a ženu građevinarku neobično te donekle komično. Dakle, neosporno je da u našim mentalnim mapama postoje jasno odijeljene sfere rada koje su “rezervirane” za muški dio populacije, kao što postoje sfere za ženski dio populacije, a odgovor na pitanje zašto je to tako jest vrlo kompleksan, zamršen te, po mom mišljenju, vrlo teško objašnjiv.

5.2. BITI ŽENA AUTOMEHANIČARKA

U filmu “RADiONA” intervjuirana je žena koja se bavi tim poslom te je s nama podijelila sve poteškoće i predrasude s kojima se svakodnevno suočava, ali je iskazala i kakvo zadovoljstvo i strast pronalazi u svom poslu. Intervju je održan u svibnju 2019. godine u

njenoj automehaničarskoj radnji u Zagrebu. Radi se o veseloj i samouvjerenoj ženskoj osobi srednjih godina s obitelji i karijerom u vlastitoj automehaničarskoj radnji koju je naslijedila od oca. Sugovornica nas je dočekala prilično nonšalantno, te iako ljubazno, dosta nezainteresirano, te je odavala dojam kao da joj to što mi s Filozofskog fakulteta u Rijeci dolazimo u Zagreb kako bi snimile video prilog o njoj, nije ništa strano te kao da svaki dan daje intervju (što nije u potpunosti neistina, budući da je u više navrata snimana za razne televizijske kuće, portale te novine). Sam intervju je održan u njenom malenom uredu sred automehaničarske radnje, gdje ona obavlja većinu svojih poslova, dok, s obzirom na veliki prozor, ima potpuni nadzor nad situacijom i samoj radioni. Kao što sam navela, sugovornica nije bila previše uzbuđena niti nesigurna u vezi našeg razgovora s njom i dvije kamere koje smo “nagurale” u kutove sićušnog ureda. Odgovarala je britko i jasno, te je intervju trajao kraće nego što smo zamislile, iako smo bile izuzetno zadovoljne dobivenim materijalom. Sam prostor je također bio zanimljiva komponenta, budući da je za razliku od sive, mračne, tamne i prljave radione, njen ured svijetao i narančasto obojen. Ako stereotipno zamišljamo automehaničarski ured, zamislit ćemo nekakav prilično neuredan i taman prostor, s erotskim kalendarima na zidovima ili limenkama piva na stolu, dok naša sugovornica u uredu ima slike svoje obitelji i djece, cvijeće, dječje crteže te raznorazne ukrase. Sugovornica je djelovala kao da “pripada” tom prostoru te je djelovala zadovoljno i kao “svoja na svome”. Njoj je strast prema automobilima i popravcima usađena još tijekom djetinjstva dok se s ocem igrala u automehaničarskoj radionici i tako, uz igru, mnogo naučila i kasnije poželjela postati dijelom cijele priče, pa je radionu naslijedila i preuzela posao postavši vlasnica i nadređena osoba svojim radnicima. Iako, njen otac nije od početka odobravao njen odabir, a nije bila ni u mogućnosti da se tada školuje u tom smjeru, budući da joj, kako navodi, okolnosti nisu dozvoljavale. “Tata i djed su automehaničari, odgovarali su me da to nije za žensko. I sistem mi nije dopuštao da upišem školu, završila sam normalnu školu čak sam krenula na faks ali sam išla pomoći tati i kad je vidio da mi bolje stoje šarafi nego papiri je prihvatio” navodi u intervjuu. S vremenom, kao što je rečeno u citatu, čak upisuje i fakultet, ali tada i njen otac uviđa kako jest popravljavanje automobile ono što joj uistinu najbolje ide u što je čini naj sretnijom. Ovdje je zanimljiva činjenica što je ona već unaprijed bila u dodiru s tim poslom koji je bio vezan uz oca i obitelj, što je vrlo vjerojatno bio većinski razlog zbog čega je poželjela biti automehaničarka, bez obzira na raznorazne poteškoće na koje je nalazila putem; pitanje je bi li, da je odrasla u drugačijim uvjetima poželjela isto? No, s druge strane, brojne druge djevojčice su uz svoje očeve ili bližu okolinu okružene poslovima koji nisu normativno “namijenjeni” ženama, pa se ipak za to ne odlučuju, čak i ako roditelji nisu nužno

negativno nastrojeni spram toga. Svejedno, smatram da je sugovornica iz filma imala dvije prilično važne predispozicije za uspjeh u svojoj (za ženu) nekonvencionalnoj karijeru – zanimanje za tu vrstu posla, ali i njenu dostupnost. Pitanje koje si također postavljam jest, bi li njena automehaničarska radnja, s njom kao vlasnicom uspjela zaživjeti da već od prije nije imala “mušku” tradiciju? Vlasnici radnje prije su bili muškarci, a i danas, ona je jedina žena koja radi u njoj. Iako je završila brojne tečajeve i posjeduje mnoge certificate u sferi popravljanja automobila i određenih motora te automobilskih dijelova, danas ona većinom obavlja administrativnu vrstu poslova, dok muški kolege fizički popravljaju aute. U filmu navodi kako je učestalo zaobilažena od strane i muškaraca i žena kada ulaze u njenu radionu. Svi automatski prilaze muškoj osobi, unaprijed pretpostavljajući kako ona nije dovoljno kompetentna za obavljanje takve vrste posla. Mnijenje da su žene bolje u određenim sferama u kojima muškarci nisu, i obratno te da je to „prirodno“ dolazi iz raznoraznih izvora te se naglašava važnost esencijalnih, urođenih i nepromjenjivih razlika između dva spola, slabo uzimajući u obzir načine na koji se osoba konstruira okruženjem te kulturom. Knjiga „Ženski mozak“, koju je napisala neurobiologinja Louann Brizendine jedan je od odličnih primjera kako se stvaraju stereotipi o ženama i muškarcima, kroz prizmu znanosti. Staložen i stabilni muški mozak, ona uspoređuje sa „složenim koktelom kemijskih spojeva“ koje se dramatično mijenjaju kroz adolescenciju, mladost, i menopauzu (Butler-Bowdon, 2007:72). Također, navodi kako je muški mozak veći od ženskog otprilike deset posto, te kako žena imaju više neurona na područjima mozga koji se bave jezikom i sluhom, dok muškarci na onim dijelovima koji su vezani uz pamćenje i iz toga zaključuje kako „žene imaju prirodnu prednost po pitanju govora, emocionalne inteligencije i sposobnosti pohranjivanja mnogo informacija (Butler-Bowdon, 2007:73). Na ovaj način, kroz prizmu znanosti (budući da je neurobiologinja) i (popularne) kulture (budući da se radi o knjizi koja nije pisana stručnim niti znanstvenim, već svakodnevnim i zabavnim jezikom i većinskim dijelom služi za razonodno čitanje) stvara stereotipe koji se duboko usađuju u ljudski imaginarij. Izrazito zanimljivim (ali i opasnim) smatram dio u kojem govori o mozgu tinejdžerice, u kojem navodi kako „pod utjecajem hormonalnih spojeva tinejdžerica ima veliku potrebu za ogovaranjem, kupovanjem, povjeravanjem tajni te za eksperimentiranje s odjećom i frizurom. Tinejdžerice neprestano telefoniraju jer doista imaju potrebu komunicirati kako bi ublažile stres (Butler-Bowdon, 2007:74)“. Ako o ičemu možemo govoriti u kontekstu kulturološkog utjecaja, to jest (ženska) tinejdžerska kultura; ogovaranje, kupovanje, šminkanje i isprobavanje frizura je većinskim dijelom produkt kapitalističkog društva koji kroz raznorazne propagande i reklame nameće usluge i proizvode, po mogućnosti najranjivijoj

skupini u društvu- adolescentima. Tinejdžerska kultura jest nešto što se neprestano mijenja i obnavlja. Navoditi kako je ogovaranje i želja za kupovanjem esencijalno urođena u ženski mozak je izrazito kriva, ali i opasna, jer upravo ovakve iskrivljene „činjenice“ stvaraju ideologije i stereotipe koje doprinose marginaliziranju spolova. Jesu li osobine i stavovi koji se prepisuju tinejdžerima (a na isti način i ženama) uistinu osobine i stavovi tinejdžera ili tinejdžera na Zapadu ili ovise o socijalnom okruženju? (Mead, 1928: 5). Znači li to onda da i djevojke iz tehnološki nerazvijenih društva u kojima ne postoji koncept trgovačkog centra, odijevanja, telefona ni ostalih karakterističnih stavki koje tvore zapadnu tinejdžersku meku, imaju takve potrebe? Nije li onda uistinu nespretno takvo nešto nazivati urođenim i prirodno danim bez promišljanja ideje kako se bića u najvećoj mjeri oblikuju s obzirom na to u kakvoj su kulturi, okruženju i obitelji izrasli. No, takve ideologije uvelike utječu na ljudsku percepciju roda i uloga i vrlo se teško od njih odmaknuti. Na vrlo sličan način se razlike između muškaraca i žena propagiraju i u popularnim filmovima, knjigama, člancima, vijestima, predstavama, predavanjima i istraživanjima. Kao što se stvara slika o tinejdžericama koje kupuju cipele, ogovaraju i telefoniraju, tako se stvara i slika o ženama koje se mogu baviti samo određenim zanimanjima, dok se za druga smatraju nedovoljno kompetentnima, čak i ako to, kao i sugovornica iz filma, jesu. Činjenica je da većina ljudi smatra da je bilo koji muškarac bolji automehaničar od žene. Mišljenja sam da, kada bi u automehaničarsku radnju naše sugovornice postavili osobu muškog roda koja ni na koji način nije kompetentna za popravljanje automobila, i nju s brojnim certifikatima i priznanjima, da bi ljudi uvijek najprije prišli muškarcu i od njega zatražili pomoć (kao što bi, pretpostavljam, prišli ženi kada bi tražili odjevni predmet ili kozmetički proizvod). Problem je što ta biološka razlika između muškaraca i žena ne bi smjela biti predispozicija za donošenje zaključaka o tome tko je podoban za kakvu vrstu posla, života ili kakva će osoba biti s obzirom na to. Rod, odnosno razliku između rodova ne bi se trebalo gledati kao na istinsku razliku između dva spola, već kao na vrstu diskursa koji se odnosi na subjekte čije uloge u društvu određuje njihova biološka razlika (spol), za razliku od ekonomskog statusa ili etničko-rasne pripadnosti (Yuval- Davis, 2004). Mjesto rođenja, financijsko stanje roditelja, način odgoja, susjedstvo, učitelji, djeca iz ulice, uža i šira obitelj, osobe koje smo upoznali, mjesta koja smo vidjeli, traume koje smo proživjeli, stvari koje su nas fascinirale u mnogo većoj mjeri utječu na to kakvi ćemo biti nego sama biologija. No, s druge strane, kultura jest ta koja nam nameće uloge koje moramo odigravati ako želimo biti prihvaćeni. Pa tako, kao što sam navela u uvodu, djevojčice imaju svoje uloge, dok dječaci imaju svoje; no, one im nisu prirodno usađene, nisu ih se sjetili sami od sebe, već su nametnuti od strane roditelja, obitelji

i učitelja (npr govoreći dječaku „nemoj plakati, pravi dečki ne plaču“ ili djevojci da „ne smije divljati“ ili da se mora „ponašati kao dama“), kao i činjenica da se djevojčicama najčešće kupuju stvari roze boje, a dječacima plave, kao i što se djevojčicama kupuju lutke, bebe i male kuhinjice, a dječacima autići i raznorazne vrste hladnog i toplog oružja za igru kako bi ih već od malih nogu utisnuli u kalupe za koje su namijenjeni. Popularna kultura, mediji, literatura i fotografija također prilično jasno ukazuju na to koja je uloga žene, a koja muškarca u našem svijetu. Na sličan način se razvija i distinkcija o tome koji su poslovi namijenjeni i prikladni za žene, a koji nisu. No, ipak, svako je društvo stratificirano prema rodu; činjenica da smo rođeni s vaginom ili penisom, ili drugom bojom kože, uvelike utječe na naš život i da živimo drugačije živote- biologija i način na koji živimo (odnosno kultura) na taj se način međusobno prožimaju i preklapaju, te ih je nemoguće odvojiti, jer one zajedno stvaraju nas, i druge kao jedinke i osnova su našeg identiteta (Galić, 2004:)

Sugovornica iz filma je također navela kako ljudi nerijetko traže mušku osobu kako bi s njom porazgovarali kada se ona javi na telefon. Stereotipi o onome što je “muško”, a što je “žensko” toliko su duboko ukorijenjeni, da i osobe koje izlaze van tih stereotipa, stvaraju stereotipe negdje drugdje; sama sugovornica je navela kako joj je “čudno” vidjeti vozačicu autobusa, ili ženu-vatrogasca, dok se ne sjeti da je i ona dio toga. Osim rodnog, u razgovoru sa sugovornicom pojavilo se i pitanje klase, što smatram izrazito zanimljivim. Navela je i kako je doživjela neugodne situacije od strane drugih roditelja kada bi dolazila po svoju djecu u školu u radnoj odori kada se osjećala izbjegavano, odmjeravano i na neki način stigmatizirano i ismijavano, jer su je, kako ona navodi, druge mame doživljavale kao “šljakericu”, što se promijenilo kada se saznalo da je ona vlasnica, odnosno, na neki način poduzetnica, nakon čega su joj drugi roditelji počeli prilaziti i “cijeniti je”. “Imala sam problema kad mi je dijete išlo u vrtić, bila sam šljakerska mama, dolazila u odori po nju, nitko nije htio razgovarati sa mnom jer sam spadala u šljakera, ali kad su shvatili da imam radionu, bila na tv su počeli prilaziti, da nisam samo radnik” navodi u intervjuu.

To dovodi do druge problematike, a to je distinkcija u percepciji rada običnog zaposlenog radnika i vlasnika/poduzetnika, gdje se rad ovog prvog automatski vrednuje manje od ovog drugog. I sama sugovornica je termin “šljakerica” navela kao vrstu pejorativa; suptilno, a vrlo vjerojatno i nesvjesno ukazujući na to kako postoji razlika između vrijednosti, s jedne strane što se tiče obavljanja posla ako si vlasnik, ili samo zaposlenik ili vrijednosti same jedinke (jer po analogiji rečenog u intervjuu, “šljakerica” na neki način zaslužuje biti izbjegavana ili ismijavana, dok vlasnica/direktorica to ne može biti).

5.3. IGRANJE ŽENSKÉ ULOGE

Jedan od vrlo zanimljivih dijelova intervjua jest kada sugovornica (nesvjesno) opisuje kako ulazi u ulogu bivanja žene; naime, navodi kako s obzirom na to da je većinu vremena u prljavoj tuti i masnoj radioni okružena muškarcima i alatom, ponekad obuje štikle, lijepu haljinu, našminka se, napravi frizuru, nokte i sve one “ženske” stvari. To uvelike potvrđuje cjelokupni mit o ženskosti i o ženskoj ljepoti, nježnosti, urednosti, krhkosti i pažnji o vlastitom izgledu. Što zapravo znači BITI žena? Je li ona manje žena ako cijeli dan provodi u prljavoj radioni u neuglednoj odjeći? Simone de Beauvoir u “Drugom spolu” (1949:566) navodi kako” odijevanje ima dvostruki značaj; ono je u jednu ruku namijenjeno očitovanju ženinog društvenog dostojanstva (životnog standard, miljea, bogatstva), a istodobno jest i konkretizacija ženske narcisoidnosti; ono je njena uniforma i njezin ukras. Odijevanjem žena misli da bira i preoblikuje svoje “ja” (de Beauvoir, 1949: 566). Tako i sugovornica iz filma, izlazeći iz “neugledne radne odore” preoblikuje svoje jastvo šminkanjem, odijevanjem lijepe odjeće i cipela. “Cilj mode kojoj žena robuje nije da je otkrije kao autonomnu osobu nego, baš suprotno, da bi je ponudila kao plijen muškim žudnjama. Ne pokušava služiti njenim planovima, nego ih naprosto omesti. Suknja je neudobnija od hlača, a cipele s visokim potpeticama smetaju pri hodu. Najnepraktičnije haljine i visoke pete, najosjetljiviji šeširi i čarape su najelegantniji (de Beauvoir, 1949:567).”Čini se da nitko nije imun na konstrukt ženstvenosti koju zapadnjačka kultura nameće. Lijepo se odjenuti, našminkati i urediti ni na koji način nije loše. I sama sugovornica je odala dojam da u tome zbilja uživa i da je to veseli. Na kraju krajeva, većinu žena (a i muškaraca) veseli. Ja se ustajem ranije kako bih napravila frizuru, našminkala se i odabrala što ću obući, kao i moja majka, kao i mnoge moje prijateljice i poznanice i to ne smatram lošim niti krivim per se. Međutim, ako dublje razmislimo o tome, cijela sfera koja se tiče uljepšavanja i izgleda nam je u suštini nametnuta. Je li ideja savršene ženstvenosti u paketu s kapitalističkom prodajom raznoraznih proizvoda za uljepšavanje i neiscrpnim izvorom novih kolekcija s kojim nas bombardiraju na svakom ćošku zapravo veliki trik na koji smo nasjeli?

Na pitanje kako balansira poslove u domaćinstvu, odgoj i brigu o djeci, vrijeme za sebe i hobije te posao, odgovara da sve ima svoj tok “dolazi kod kuće nakon posla i onda čisti, posprema i brine se za djecu”, na pitanje o slobodnom vremenu se nasmijala te u šali navela

kako ona “ne zna” što je to slobodno vrijeme. Navodi kako: “radi puno radno vrijeme na poslu i doma, naravno” (samo korištenje riječi “naravno” koja se odnosi na to da mnogo radi oko kućanskih poslova, ukazuje na to da su ti poslovi oni koji se percipiraju kao žensko zaduženje i obaveza bez obzira na sve druge faktore u ženinom životu). Kako je uopće došlo do toga da je žena ta koja je u najvećoj mjeri i najčešće odgovorna za održavanje doma i brige o djeci bez obzira na izgrađenu karijeru? Je li to zato što je ta briga u njoj “urođena” ili je to još jedan kulturološki konstrukt koji se razvijao kroz povijest? Od žena se očekuje “rad iz ljubavi” te kontinuirana “briga” (Adamović, Geiger Zeman, 2019: 131-133) koje se odnose na to da žena pronalazi ispunjenje u brizi za kućanstvo, partnera i djecu. Majčinstvo jest velika stavka u ženinu životu, a u zapadnim društvima majka je ta koja se smatra odgovornom za odgoj djeteta i od nje se očekuje da toj uloži u potpunosti bude predana (Adamović, Geiger Zeman, 2019: 132). Dakle, još jednom se potvrđuje percepcija o ženi kao nježnoj, emocionalnoj i pažljivoj jedinki koja je zadužena za privatnu sferu, odgoj i održavanje domaćinstva, bez obzira na vlastitu karijeru, interese i afinitete. Referirajući se na Durkheima, Judith Brown (1970 :66-67) navodi kako su u (“primitivnoj”) povijesti, muškarci i žene bili slično percipirani po pitanju snage i inteligencije; u takvim uvjetima, spolovi su bili neovisni. S razvojem “morala” žene su postale “slabije” i sve više ovisne o muškarcima i tako se počela pojavljivati distinkcija između “muških” i “ženskih” poslova. Nastaje i problem veze između ekonomskih aktivnosti i majčinskih obaveza zbog kojih ženski poslovi bivaju usko vezani uz brigu i odgoj djece. Kroz povijest se vjerovalo kako je povezanost žena uz poslove koji se tiču brige, njege i djece leži u psihološkim razlozima, a zapravo je riječ o procesu u kojem su se žene bavile poslovima uz koje bi mogle brinuti o svojoj djeci. To su najčešće bili repetitivni, bezopasni i jednostavni poslovi koji su im omogućavali da simultano obavljaju svoje majčinske obaveze. Dakle, vezanost žena uz poslove koji se tiču brige, njege i odgoja nisu rezultat urođenih osobina koje svaka žena ima i koje utječu na to da su žene te koje se uglavnom bave takvom vrstom poslova, već, kao i sve drugo, taj fenomen ima kulturalni i povijesni kontekst. Žene su te koje se poistovjećuju s prirodom zbog svoje reproduktivne prirode, dok se muškarci povezuju s kulturom (Galić, 2004). Upravo je ta reproduktivna razlika dovela do prve podjele poslova, kao što navodi i Durkheim. Žena je direktno i neodvojivo povezana s rađanjem i brigom o djeci, čega su muškarci oslobođeni, i to automatski stvara razliku u mogućnostima. Zbog oporavka nakon poroda, brige za novorođenče, dojenja i odgoja djeteta, žena je na neki način postala ovisna o muškarcu i njegovim financijskim primanjima (Galić, 2004), a danas, iako većina žena ima svoje

osobne prihode i nije ovisna o muškarcu, svejedno zadržava većinsku odgovornost nad brigom i odgojem djece te održavanjem domaćinstva.

Povezivanje žene s prirodom, percipirajući je kao normativno plahom, nježnom, brižnom i krhkom jedinkom koja je stvorena kako bi rađala i brinula o svom kućanstvu i djeci, i bavila se poslom koji joj dopušta balansiranje privatnih i poslovnih obaveza i koji ulazi u okvir “ženskog” posla jest izrazito krivo, kao što je krivo muškarca percipirati kao normativno snažnog, hrabrog, staloznog alfa- muškaka koji će financijski skrbiti za svoju obitelj. To su stvoreni konstrukti kojima se brojni ljudi vode (jer smatraju da su ti konstrukti jedini zdravorazumski način života) i koji tvore osnove patrijarhata (žena koja se brine za kućanstvo i djecu te ovisi o muškarcu koji zarađuje). Dakle, osim samog posla koje moraju obaviti na poslu, čeka ih druga smjena kod kuće što se tiče održavanja kućanstva i brige za djecu i obitelj, a na kraju i treća smjena, koja se tiče sfere “održavanja” same sebe; njege i brige za svoje tijelo, koje također oduzima mnogo vremena i danas se (suptilno) postavlja kao norma i obaveza, a one koje je ne uspiju obaviti mogu se smatrati nedovoljno uspješnima i nesposobnima u balansiranju svojih obaveza. Kao što sam i ranije navela, na mnogo žena danas spadaju tereti koji se tiču a) karijere (činjenice da bi trebala biti uspješna i perspektivna na karijernom polju, zarađivati svoj novac te biti samostalna i emancipirana), b) održavanja domaćinstva (gdje bi njen dom trebao biti čist i uredan, svaki obrok isplaniran a djeca i muž zbrinuti), te c) održavanje same sebe (što se odnosi na to da bi žena trebala dobro izgledati i držati do sebe, što uključuje čistu kosu i urednu i zbrinutu frizuru, izdepilirano tijelo, urednu i modernu odjeću, čiste nokte, zategnutu kožu i slično). Kako bi se žena u našoj kulturi smatrala generalno uspješnom, trebala bi zadovoljavati i brinuti o svakom od navedenih kriterija; a to dovodi upravo do toga što je naša sugovornica u intervjuu navela; činjenicu da ona doista ne zna što je slobodno vrijeme.

5.4. ČINI LI JEDNA LASTA PROLJEĆE ILI NAS SAMO ZAVARAVA?

Posljednji problem koji sam uvidjela prilikom analize odgovora sugovornice iz filma jest to da je činjenica da je ona žena-automehaničarka postao brand, odnosno, ona sama od sebe stvara brand. S vremenom postaje poprilično popularna, o njoj se snimaju prilozima za razne televizijske kuće, daje brojne intervjue i izjave itd. No, pitam se koliko je to i je li uopće učinilo išta po pitanju razbijanja oštre podjele između muških i ženskih poslova, a koliko ona

medijima i ljudima samo djeluje kao endemska vrsta koju je zanimljivo vidjeti jer se bavi nečim nekonvencionalnim. Stoga postavljam pitanje “Či li jedna lasta proljeće, ili nas samo zavarava?” Njoj je činjenica da je žena na kraju donijelo mnogo profita što se tiče poslovnog uspjeha, budući da eksponiranost u medijima donosi svojevrzne plodove; a takva vrsta reklame jest najprofitabilnija. Ne smatram da se o tome ne treba govoriti, niti da se ne bi trebali snimati priloge ili pisati članci, međutim, čini mi se da, paradoksalno, to samo stvara još veći jaz između toga što bi trebalo biti muški, a što ženski posao. Medijsko eksponiranje žene-automehaničarke ukazuje na to da je ona svojevrсна devijacija od norme; zabavna i zanimljiva iznimka, koja će, po mom mišljenju, barem još neko vrijeme, s obzirom na ukorijenjenost te odvojenost muško-ženskih uloga u našoj kulturi, iznimka i ostati. Sama sugovornica jest (barem tokom razgovora) djelovala usitinu sretno, ponosno i zadovoljno (za što svakako ima i razlog). Djelovala je prilično samouvjereno, direktno, čak i odrješito u svojim mišljenjima i stavovima. Ima svoj ured usred automehaničarske radnje, s mnogo prozora kako bi mogla nadgledati svoje radnike i poslove koji se obavljaju. Ima stav šefice i osobe koja zna voditi i usmjeravati posao. Na neki način čak djelomično ulazi i u (društveno uobličenu) ulogu muškarca (s obzirom na geste i stav koje ukazuju na asertivnost, samouvjerenost te grubost koja se u kulturi učestalo pripisuje muškim odlikama), a možda jest upravo njen karakter i stav taj koji je uvelike utjecao na to da uspije u sferi u kojoj žene i nisu toliko dobrodošle. Međutim, iako je prošla “teror” neodobravanja, poteškoća, izbjegavanja, ukalupljivanja i stigmatiziranja, nisam sigurna koliko je uistinu svjesna problematike rodne segregacije poslova. Iz razgovora s njom, uspjela sam steći dojam da smatra da “svatko može uspjeti u bilo kojoj sferi ako se dovoljno potruđi i grize” bez da uviđa složenost situacije po pitanju segregacije rodova, poslova te nametnutih uloga. U intervjuu govori : *“Ljudi su otvoreniji prema ženama u poslu, one su sposobnije nego što si daju zasluge. Što se tiče samog rada to se odnosi na pojedince. Treba biti uporan”*. Upornost i snažan karakter uvelike mogu olakšati poslovni put i “probijanje” do željene pozicije i karijere, međutim, nije nužno da sam karakter ima utjecaj na to kako će netko obavljati određeni posao. Smatram da ne bi svaka osoba trebala biti nužno asertivna (kakvom smatram našu sugovornicu iz filma na najpozitivniji mogući način) kako bi mogla doći do određene pozicije. Mislim da sugovornica, iako je i sama doživjela brojne poteškoće i prepreke na svom poslovnom putu, zanemaruje druge složenosti društvenog uvjetovanja te veći naglasak stavlja na karakter osobe, nego na njenu sposobnost za rad. Naravno da upornost, snalažljivost te asertivnost mogu na mnoge načine pridonijeti karijernom napretku, no, smatram da su kompetentnost u obavljanju posla i spremnost na rad najvažniji faktori, te da bi svaka osoba,

ma kojeg roda bila, trebala stajati na istoj stepenici pri odabiru karijere. (Transkript intervjua pronađi u priložima)

6. ROD, RAD I RODNA SEGREGACIJA ZANIMANJA

Sugovornica iz našeg filma jest uistinu jedan nekonvencionalni slučaj na tržištu rada, što u Hrvatskoj, što na Zapadu, a usudila bi se reći i na svijetu generalno. Automehaničarka a pritom i poduzetnica (s obzirom na to da posjeduje vlastitu radnju) ni u kojem slučaju nije učestali slučaj za žensku populaciju. Rodna nejednakost koju potvrđuje niža aktivnost ženske radne snage, niža stopa zaposlenosti žena, niži dohoci za žene te rodna segregacija zanimanja je učestao slučaj na tržištu rada (Sikirić, 2019:88). Kao što sam navela ranije, problematika se vuče još u prošlost kada su muškarci bili ti koji su bili zaduženi za „hranjenje obitelji“ i kada se od njih očekivalo aktivno sudjelovanje na tržištu rada, dok su žene ostajale kod kuće i brinule se za kućanstvo i odgoj djece (Sikirić, 2019:88). Time je žena bila potpuno ili djelomično isključena iz gospodarskog života i time gubila svoju financijsku neovisnost koja bi joj omogućavala kontrolu nad vlastitim životu (Sikirić, 2019:88). „*Vidjeti ženu koja doji, miješa sadržaj lonca ili pere pod, jednako je prirodno kao disati, pa stoga ženski poslovi, baš kao ni zrak, nisu bili tema znanstvenog proučavanja sve do modernog doba*“ (Miles, 1988:207): Iako danas većina žena radi i ima vlastite karijere u kojima želi napredovati isto kao i muškarac, još uvijek se od njih očekuje da obavljaju poslove koji se tiču djece i domaćinstva. U istraživanju o rodnoj ravnopravnosti i partnerskim odnosima u Hrvatskoj (Jugović, 2019:152), pokazalo se da se od žena očekuje da preuzmu većinu brige o djeci i kući, unatoč tome što su zaposlene kao i njihovi partneri. Kao što navodi sugovornica iz filma, tako smatram da i većina žena „ne zna što je slobodno vrijeme“. Iz prve ruke mogu reći da su i moja baka i djed, i majka i otac bili (i jesu) zaposleni, ali nakon radnog vremena uvijek je ženska osoba (dakle mama ili baka) bila zadužena za kuhanje, peglanje, pranje odjeće, usisavanje i slično, dok bi muški dio obitelji gledao televiziju ili odmarao. To se u našoj obitelji nikada nije percipiralo kao nepošteno, već kao samorazumljivo. Muški dio obitelji jest zadužen za „vanjske poslove“ i „popravke“ koji uključuju pospremanje drva, košenje, mijenjanje žarulja ili popravljanje kućanskih aparata, međutim, ti poslovi nisu učestali; drva se pospremaju jednom ili dva puta godišnje, kosi se samo ljeti nekoliko puta, kućanski aparati se ne kvare tako često, dok suđa za oprati i odjeće za ispeglati ima svakodnevno. Zanimljivo mi je što ni ja, dok nisam počela čitati o tome i promišljati o tome,

nisam preispitivala zašto je to tako. Kad sam pokušala s mamom porazgovarati o tome i natuknula joj da bi se poslovi u kućanstvu mogu preraspodijeliti na svih podjednako, rekla je kako „je ona navikla to raditi“ te da joj „to ne predstavlja problem“, a s druge strane, kad dođe umorna s posla, nisam sigurna koliko joj nije problem izvaditi hrpu odjeće iz mašine i spremati večeru za četvero. Smatram da većina žena (kao moja majka, a i ja prije nekoliko godina, ni sugovornica iz filma) nisu uopće svjesne tih obaveza koje su nam nametnute, a protiv kojih se ne trudimo boriti niti im se suprotstavljamo jer ih percipiramo kao uloge koje jednostavno moramo odigrati

6.1. ULOGE U DRUŠTVU

Uloga osobe u društvu može se podijeliti na četiri sfere; produktivnu ulogu, reproduktivnu ulogu, društvenu ulogu te političku ulogu (Sikirić, 2019:93). Produktivna uloga se odnosi na plaćeni rad; odnosno proizvodne aktivnosti koje pojedinac obavlja na tržištu rada te za to prima novčanu naknadu (ono što sugovornica iz filma obavlja u automehaničarskoj radnji i za to dobiva plaću), dok se reproduktivna uloga odnosi na rad koji nije plaćen (i koji je najčešće smatran ženskom sferom). Ona se odnosi na aktivnosti koje se obavljaju izvan tržišta rada i za koje pojedinac ne dobiva nikakvu novčanu naknadu (briga za kućanstvo, djecu, starije i nemoćne, usluge prijevoza, veći ili manji popravci i rad u obiteljskom poslu). Društvena uloga se odnosi na angažman u zajednici, volonterski rad te razna članstva, koja je također najčešće percipirana ženskom sferom, a politička uloga na aktivnosti vezane uz politiku u kojoj prednjače muškarci (Sikirić, 2019:94-95). Shodno tome, žene se na tržištu rada susreću s potpuno drugačijim prilikama, izazovima, okolnostima i ograničenjima nego muškarci, a razlog tome jest rodna segregacija zanimanja, kao i reproduktivna uloga i opterećenost neplaćenim radom. To što žene nisu dovoljno involvirane u političke, gospodarske i društvene aktivnosti se ne smije pripisivati nedostatku njihova interesa ili njihove sposobnosti, već činjenici da je ženama teško balansirati obaveze iz privatne i javne sfere (Sikirić, 2019:97). Također, rodna binarnost uvelike utječe na segregaciju zanimanja; muškarci se u poslovnoj sferi najčešće percipiraju kao racionalni, objektivni, agresivni, kompetitivni i instrumentalni, dok se žene percipiraju kao emocionalne, altruističke,

kooperativne, ekspresivne i pasivne (Sikirić, 2019:105). Upravo zato nam je i „čudno“ percipirati ženu automehaničarku; to je posao koji je u prvom redu prljav, neuredan i „neugledan“, a u drugu ruku zahtjeva poznavanje materije automobila, koji nema veze s „emocionalnim, ekspresivnim i altruističkim“ osobinama koje žene „imaju“, isto tako, muškarac vizažist nam ne ulazi dovoljno u kategoriju racionalnog, agresivnog i kompetitivnog koliko očekujemo. Rodne uloge i rodna podjela rada u mnogo većoj mjeri utječu na razlike u plaćama ili odabir karijere za žene nego varijable kao što su obrazovanje ili iskustvo (Adamović, Geiger Zeman, 2019:124). Također, kulturna vjerovanja, stereotipi i predrasude uvelike utječu na to što muškarci ili žene „mogu“ i „ne mogu“ raditi; ta ideologija rodnih uloga svakodnevno ojačava rodnu podijeljenost rada (Adamović, Geiger Zeman, 2019:125). To je razlog zašto se ženskim zanimanjima smatraju zanimanja kao što su tajnica, medicinska sestra, učiteljica (one koje zadovoljavaju kriterije koje se tradicionalni pripisuju ženama- emocionalnost, altruističnost, kooperativnost, ekspresivnost, pasivnost), a muškim ona zanimanja koja uključuju fizičku snagu, agresivnost i kompetitivnost (Adamović, Geiger Zeman, 2019: 126). Prema podacima iz Europske Unije iz 2016. godine, 84% čistača/ica bile su osobe ženskog roda, kao i 89% radnika/ca u poslovima vezanim uz osobnu skrb, 84% uredskih službenika/ca, 78% zdravstvenih tehničara/ki te 71% nastavnika/ca, dok su s druge strane 97% vozača/ica sačinjavale osobe muškog roda, kao i 96% operatera mobilnih postrojenja te 74% tehničara za znanost i inženjerstvo (Adamović, Geiger Zeman, 2019: 126). Fenomen da su zanimanja društveno konstruirana te sukladna rodnim stereotipima naziva se „horizontalna rodna segregacija“ te označava koncentraciju žena i muškaraca u profesijama ili sektorima ekonomske aktivnosti (Adamović, Geinger Zeman, 2019:126). Ona može biti rezultat lokalnih/kulturalnih praksi (ako se u nekoj lokalnoj regiji ili drugačijim povijesnim okolnostima neki poslovi smatraju ženskima a neki muškima), a također, svaki posao ima i rodne implikacije, što znači da se žena koja ima ili planira imati djecu najčešće neće javljati na poslove sa smjenskim radom (Adamović, Geiger Zeman, 2019:126).

7. ZAKLJUČAK:

Percipiranje bilo kakvog fenomena kao normativno “muškim” ili “ženskim” vrlo je plodno tlo za stvaranje brojnih stereotipa koji mnogima otežavaju njihov životni i poslovni put. Međutim, taj “problem” već je duboko ukorijenjen i sveprisutan u svakoj sferi društva, a i

usađen u pojedince. Većina ljudi ne promišlja o načinima na koje su nam stvari nametnute. Sve ono što se čini “prirodno”, “normalno” i “samorazumljivo” trebalo bi uzeti s dozom rezerve, i razmisliti o tome kako se prepliće stvarni život i življena kultura s raznoraznim normama i konvencijama koje su nam usađene. Raymond Williams (1965:57-88) u tekstu “Analiza kulture” govori o “strukturi osjećaja” za koju navodi da se očituje u “najosjetljivijim i najmanje opipljivim sastavnicama našeg djelovanja.” Odnosno, struktura osjećaja jest kultura određenog razdoblja koja na kraju određuje sve sastavnice naših života te općeg ustroja društva i kulture. Također, navodi kako “struktura osjećaja” nije naučena; iako jedna generacija može učiti svoje nasljednike specifičnom kulturnom ili društvenom uzorku, nova će generacija imati svoju vlastitu strukturu osjećaja za koju neće znati odakle dolazi. Struktura osjećaja jest iskrižana s kolektivnim kulturnim, nesvjesnim te ideologijom te tako možda možemo razumjeti kako se poslovi dijele na muške i ženske, ili kako se određene stvari percipiraju ženskima, a drugi muškima. Teško objašnjivi, zamršeni, duboko internalizirani osjećaji spram raznoraznih fenomena koje nasljeđujemo, usađujemo i prosljeđujemo bez konkretnog znanja “kako” bili bi dijelovi strukture osjećaja (Williams, 1965:37). U našoj kulturi, kao što sam navela u ranijim dijelovima rada, postoji točno određeni set poslova i uloga koje su namijenjene svakom rodu i teško nam je izlaziti van tih okvira. Kada se i izlazi iz tih okvira (kada se muškarac ponaša onako kako se u našem društvu percipira da bi se tako trebala ponašati žena, ili obratno), to se percipira kao svojevrsna karnevalizacija ili šala. Fascinantno je koliko su duboko i konkretno iskristalizirane te norme i kalupi djelovanja i vrlo je zanimljivo promišljati način na koji su se tako iskristalizirale i hoće li se i na koji način mijenjati. No, bilo koji fenomen ili vrijednost bilo bi pogrešno procjenjivati ili analizirati bez da se u obzir uzme cjelokupno društvo te kontekst u kojem on nastaje (Williams, 1965:38), pa tako postoji mogućnost da danas, negdje, u nekoj kulturi postoji mjesto gdje muškarci i žene imaju istu startnu poziciju za bilo koju vrstu obrazovanja, karijere ili načina života, isto kao što je takav ustroj nekada možda postojao ili će postojati. Također, struktura osjećaja i življena kultura “ovdje i sada” se može analizirati na pravi način samo “ovdje i sada”. Iako se vrlo često upuštamo u analiziranje fenomena i odnosa u društvu mnogo prije nas, mi nikada nećemo moći dohvatiti tu “auru” življene i dijeljenje kulture nekog vremena, kao što nitko neće moći dohvatiti našu. U dvadeset i prvom stoljeću emancipacija žena, egalitarnost i jednake mogućnosti na mnogo su većem glasu i pridaje im se mnogo više pažnje nego prije dvadeset, pedeset, sto ili petsto godina; samo postavljanje tih problema u javni diskurs otvara mogućnosti za širenje horizonata i progres. Dakle, kao što Williams navodi (1965:39), kada proučavamo teoriju

kulture (ili nekakav fenomen u toj kulturi), valja proučavati odnose između sastavnica čitavog načina života. S razvojem neoliberalnog kapitalizma, globalizacije, pridavanje pažnje identitetima i manjinama, problemi kao što su segregacija zanimanja, nametnuta stereotipna ponašanja i rodna diskriminacija dolaze u fokus. Mi smo nositelji sadašnje življene kulture, te dijelimo kolektivnu strukturu osjećaja, a jedini način da to zabilježimo, i barem na neki način prenesemo budućim generacijama koje dolaze, i koje će promišljati o ovim problematikama jest da stvaramo i dokumentiramo, opisujemo, komentiramo i analiziramo; da se uhvatimo u koštac s nepravilnostima i nepravdama u društvu; da rušimo barijere, stereotipe i nametnute norme; da shvatimo da većina stvari i fenomena koja se odvija oko nas nije prirodna datost, već da brojne silnice, od kojih mnogih nismo ni svjesni, tkaju našu kulturu, živote i viđenje svijeta. Smatram da je vrlo važno uvidjeti načine kako nam se raznorazne ideologije uvlače pod kožu. Na ovaj način, što se tiče Williamsove analize (življene) kulture i strukture osjećaja možemo govoriti o bilo kojem fenomenu, pa tako i o ženi automehaničarki iz filma “RADiONA”.

Osnovni cilj ovog rada bio jest progovoriti o problematici koja povezuje rad i ženu; u prvom redu jest predstavljen i ukratko analiziran kratki dokumentarni film koji je, s još tri kolegice i uz pomoć mentora, snimljen za potrebe diplomskog rada te čini temelj i ovog pisanog/teorijskog dijela. Prije nego sam ušla u analizu sfere rada u kojoj žena obavlja tipično “muški” posao, predstavila sam neke od osnovnih ideja rodnog konstruktivizma koji naglašava da rodno tipična ponašanja nisu nešto prirodno dato niti determinirano biologijom, već konstruirano kulturom, medijima i društvom u cjelosti. Također, u tom dijelu je i uvedena problematika rodne binarnosti te segregacije “ženskih” i “muških” uloga u društvu, kao i stereotipi koji iz toga proizlaze te uvelike utječu na ljudske živote. Taj teorijski dio bio je uvod za analizu intervjua s ženom automehaničarkom; jednom od sugovornica iz filma “RADiONA”, i koja čini većinski dio ovog rada. Kroz dobivene odgovore iz filma pokušala dočarati sve problematike koje sam u uvodu navela a koje se tiču problema žene, rada, rodnih uloga, maskuliniteta, feminiteta te segregacije zanimanja.

U kulturi našeg razdoblja, u našoj strukturi osjećaja (o kakvoj progovara Williams) dosta je jasno odijeljeno kakve bi poslove trebali obavljati muškarci, a kakvi žene. Jasno su određena i feminina i maskulina ponašanja koji tvore normu “racionalnog” ponašanja. Takve segregacije ne uvijek, i ne svima, ali često stvaraju nepravde u društvu te zamagljuju stvarnu sliku stvari. Vjerujem, i nadam se da će življena kultura i struktura osjećaja neke kasnije

generacije biti ona u kojoj norma neće biti da je rozo za djevojčice, a plavo za dječake, već ona u kojoj će norma biti sloboda od nametnutih rodnih uloga.

8. LITERATURA:

Bandura, Albert. 1989. Social cognitive theory. *Annals of Child Development: Vol.6: Six theories of Child Development, Journal of Personality and Social Psychology* 1,6, str- 589-595

Banks, Marcus. **Morphy**, Howard. 1999. *Rethinking visual anthropology*. Yale University

Loizos, Peter. 1999. First exits from observational realism; narrative experiments in recent ethnographic film/ **Banks**, Marcus. **Morphy**, Howard. 1999. *Rethinking visual anthropology*. Yale University

Baudrillard, Jean. 2001. *Simbolička razmjena i smrt*. Zagreb. Jesenski i Turk

De Beauvoir, Simone. 2016. *Drugi spol*. Naknada Ljevak.

Bojanić, Sanja. **Miloš**, Brigita. 2019. *Uvod u studije roda: Od teorije do angažmana*. Adriaprint, Rijeka.

Adamović, Mirjana. Geiger Zeman, Marija. 2019. *Sociologija roda. Uvod u studije roda: od teorije do angažmana/ Bojanić, Sanja. Miloš, Brigita. (ur.)* Rijeka, Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci, 2019. Str. 103-136.

Jugović, Ivana. 2019. *Psihologija roda. Uvod u studije roda: od teorije do angažmana/ Bojanić, Sanja. Miloš, Brigita. (ur.)* Rijeka, Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci, 2019. Str. 137-159.

Borić, Rada. 2007. *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*. Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske

Brown, Judith K. 1963. *A Note by the division of labour by sex*. Jstore.

Butler-Bowdon, Tom. 2011. *50 klasika psihologije*. VBZ

Galić, Branka. 2011. *Žene i rad u suvremenom društvu- značaj "orodnjenog" rada*. *Sociologija i proctor, Časopis za istraživanje prostornog i sociokulturnog razvoja*. Br 1. (str 25-48).

Galić, Branka. Nikodem, Krunoslav. 2009. *Percepcija rodnih jednakosti i šansi pri zapošljavanju u hrvatskom društvu. Pogled nezaposlenih žena*. *Izvorni znanstveni rad*. Odsjek za sociologiju: Filozofski fakultet. Sveučilište u Zagrebu.

Galić, Branka. 2004. *Seksistički diskurs rodnog identiteta*. Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet. Sveučilište u Zagrebu.

Leinert Novosel, Smiljana. 1999/2016. Društveni položaj žena u Republici Hrvatskoj: žena i obitelj. Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska. Politička misao: časopis za politologiju, vol.55, no.1. 2018.

Lippa, A. Richard. 2005. Gender, Nature and Nurture (2. izdanje). Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.

Mead, Margareth. 1928. Coming of age in Samoa. William Morrow and Co.

Miles, Rosalinda. 1988. Tko je skuhao posljednju večeru? Ženska povijest svijeta. Europapers holding. Novi Liber.

Sikirić, Ana Marija. 2019. Rodna perspektiva proračunskog procesa. Sveučilište u Rijeci. Ekonomski fakultet.

Yuval-Davis, Nira. 2004. Rod i Nacija. Ženska infoteka, Zagreb

Williams, Raymond. 1965. The long revolution. Penguin, Harmondworth

IZVORI:

1. Video prilog "RADiONA"

9. PRILOZI:

Prilog 1 : Transkript održanog intervjua vezan uz netipično žensko radno mjesto

Intervju sa sugovornicom koja nam je predstavljala žensku osobu na radnom mjestu koje nije klasificirano kao tipično žensko (automehaničarska radnja), održan je 14. svibnja 2019. godine u Zagrebu u njevoj automehaničarskoj radnji. Slijedi transkript koji se sastoji od postavljenih pitanja i odgovora sugovornice koji se mogu fizički vidjeti i čuti u filmu “RADiONA”, a za potrebe diplomskog rada te lakšu analizu odgovora napravljen je i pisani transkript koji slijedi:

P: Za početak nam se ukratko predstavite.

O: “Žena, majka, automehaničar, 51 god. Radim puno radno vrijeme na poslu i doma naravno”

P: Što je za vas rad?

O: “Prva asocijacija na rad... Auto! Definitvno auto! Ja kad vidim auto, ja se automatski povežem sa svojim poslom. Jako sam vezana uz svoj posao, u principu cijeli život to živim. Meni se sve veže oko auta, oko tog mog rada i cijela moja familija- sve nam se veže uz nekakve oktane i nekakav benzin i tako neke stvari”.

P: Kako je tekao vaš karijerni put?

O: “Tata i djed su automehaničari, odgovarali su me da to nije za žensko. I sistem mi nije dopuštao da upišem školu, završila sam normalnu školu čak sam krenula na faks ali sam išla pomoći tati i kad je vidio da mi bolje stoje šarafi nego papiri je prihvatio”

P: Doživljavate li ikakve neugodnosti na poslu?

O: “Neugodnosti baš i nema. Čsto traže muškog mehaničara, ima ljudi koji poklope slušalicu, a opet ima ljudi koji se dolaze zahvaliti jer si im pomogao. Znalo je biti slučajeva da sam istjerala stranku vani.

Ljudi sad već znaju da ću se ja javiti, u početku nije bilo tako. Dođu u radionu i zaobiđu me. Žene drugačije reagiraju, njima ustvari je laknulo. Muškarci obično sami postavljaju dijagnozu kad dođu kod automehaničara”

Priznajem, i ja kad vidim žene kako voze tramvaj i to bude mi malo čudno, al onda se sjetim; pa i ja to radim.. Al kad bolje razmislim o tome, to mi je super.”

P: Kako prostor u kojem radite utječe na vas?

O: “Treba ulagati i prostor, prljavština mi baš i ne smeta. Imam radnu odjeću i to je to. Ali nema finih ženskih stavri, nokti robica. Ponekad mi nedostaje. Ali nadoknadim nakon slobodnog vremena pa se svi čude. Cijeli život sam među muškim, ali muškarci su veće babe nego žene”

P: Kakvo mišljenje vaša djeca i obitelj imaju o vašem poslu?

O: “Djeci je to guba, mama je drugačija, ona to isto voli”

P: Bili ste intervjuirani i medijski eksponirani u više navrata, recite nam više o tome.

O: “Prvi intervju s u krenuli 2001. Bila sam i u Sarajevu 2004., žene s različitim zanimanjima, rudarke...više ni ne pratim gdje sam izašla. Nekad mi smeta, ali nije to slava ali dosta znači u poslu, ljudi jako pate na to.”

P: Jeste li se susretali s nekom vrstom problema s obzirom na Vaš odabir zanimanja?

O: “Imala sam problema kad mi je dijete išlo u vrtić, bila sma šljakerska mama, dolazila u odori po nju, nitko nije htio razgovarati sa mnom jer sam spadala u šljakera, ali kad su shvatili da imam radionu, bila na tv su počeli prilaziti, da nisam samo radnik”

P: Kako usklađujete svoje privatne i poslovne obaveze?

O: “Usklađivanje obaveza je nešto što ima svoj tok, dođeš doma, kuhaš, brineš o familiji imaš psa. Žensko si pa svi očekuju da znaš kuhati. Ali kad dođem iscrpljena s posla i

donesem negativnu energiju onda se ne kuha, onda je bolje naručiti. Ali dam si oduška subotom i nedjeljom jer sam doma pa je to u svim slijedovima.”

P: Kako provodite svoje slobodno vrijeme?

O: “Što je to slobodno vrijeme? Haha nemam ga baš, ni hobi kao hobi, možda kad sam bila mlađa, ne stignem uklopiti. U spavaćoj sobi imam svoj kutak pa čitam knjigu pijem čaj.”

P: Koje je vaše mišljenje što se tiče odnosa rada i žene u Hrvatskoj?

O: “Ljudi su otvoreniji prema ženama u poslu, one su sposobnije nego što si daju zasluge. Što se tiče samog rada to se odnosi na pojedince. Treba biti uporan”